

SZÍN – JÁTÉK

Dulity Tibor kiállítása Kiskunfélegyházán a Szakmaközi Művelődési Otthon kiállító termében.

Ez képtelen vállalkozás. A szó több értelmében is. Képtelen, mert képekről szóban kísérel meg beszélni az olvasóhoz. Képtelen, mert kiállítási megnyitót kísérel meg visszaadni, amelynek írott szövege nem volt, s a technika ördöge arról is gondoskodott, hogy hangzó anyag se maradjon utána. Van viszont egy laza előadás-vázlat, vannak képek, amelyekről szó van, s emlékek, amelyek felébredhetnek a tél fehér csöndjében.

A szakmaközi kihalóban lévő konstrukció. Volt szakszervezeti intézmény, ma pillanatról pillanatra küzd léteért. Túlélését egyelőre a helyi közösségek érdekében végzett munkáját elismerő városvezetés biztosítja. Harmincöt éves fennállását ünnepelte – többek között – e kiállítással. Jögalapot erre három tényező adott, a helyi képzőművészeti közösség, amely közel 30 évig működött az intézmény falai között: az országosan ismert és elismert Holló László Képzőművész Kör. Az intézmény folyamatos és színvonalas kiállító tevékenysége. Az intézmény vezetése, képzőművész közönsége és a kiállító művész között az alakulástól meglévő kapcsolat, amely az évek során barátsággá nemesült.

A kiállító képeivel néhányszor járt már külföldön, sok helyen szerepelt az országban is, jól ismert országos képzőművész közösség szervezőjeként, szülővárosában Bácsalmáson állandó kiállítása van, népszerű az ország, de főképp Bács-kiskun megye képzőművész alkotó táboraiban és helyi közösségeiben művészetpedagógiai tevékenysége okán. Képeinek többségéről eddig a magyar táj, a paraszti élet és környezet köszönt ránk, legtöbbször expresszív kifejezés formában vagyis szimbolikusán, ritkábban vegyes technikával dolgozó elvont képi világgal. Auto-didakta. Túl van a hatodik x-en.

A közönség zömében régi, közelebbi vagy távolabbi ismerősök, akiknek az elmúlt 35 évben szorosabb közük volt az intézményhez és a kiállító művészhez. Az intézmény régi és új közösségeinek vezetői, régi és új fenntartói, pártfogói, a Holló László Képzőművész Közösség, s a velük baráti kapcsolatban lévő Budafoki Képzőművész Egyesület tagjai, a Tiszaalpári Képzőművészeti Alkotótábor szervezői, a kiállító művész által öt éve vezetett Jakabszállási Táj-Kép-Festőtábor alkotói, s az eseményről tudó kiskunfélegyházi és kecskeméti művészek, művészetpártolók. Összesen mintegy százán, százhuszán.

A kiállítás huszonnégy kép. A legkisebb 38,5×25,5 cm, a legnagyobb, 137×161 centiméteres, a „Keletkezés”. Zömében akrilfesték faroston. Színek, vonalak, pontok, foltok kavalkádja. Nincs konkrét, konvencionális jel, ami eligazít. Az egyetlen, ami megkötheti vagy útbaigazíthatja a néző fantáziáját a képcím, amely arról szól, hogy a művész mit érzett – gondolt, amikor az alkotást késznek találta, s a közönség kegyeibe kívánta ajánlani. Sehol egy szembetűnően ránköszöntő út, fa, kerítés, ház, ablak vagy alak. Csak robbanó színcsónák, vagy egy szín tónusainak leheletfinom áttűnései, vagy kontrasztos színek harsány, egymásra kiáltó haragjai. Tárgynélküli művészet ez. A képzőművészetben járatosabbaknak Jackson Pollock jut eszükbe, ha kapaszkodót keresnek. A járatosabbak? Jobb, ha a szívüket kezdik először vallatóra fogni.

Járatosabb vagy járatlanabb a látogató, egyre megy. Aki ismerte a hagyományos dulityi világot, joggal kérdezhetette meg tőlem a kiállítóteremben bolyongva: hol van a házban a Dulity kiállítás?

A megnyitót. Jó előre gyanítottam, de a megnyitót előtti közönség-tétovaságok alaposan meggyőztek arról, hogy a legfőbb ten-

nivalóm segíteni a ráhangolódást, utat találni a megértetéshez. Nem a látogató tehet értetlenségéről. Azt látja, amit megtanult látni. Amit látni akarunk, szokásaink, tanultságunk során van meg határozva. A meglátás, a képalkotás, hagyományosan kiválasztása annak, ami nézni való. Nem véletlen szoktuk mondani, írni, értelmezni: vizuális kultúránk 100–150 évvel maradt le jelen korunktól, de még szóbeli művészeink kifejezésformáihoz viszonyítva is több évtizedes távolságban kullog.

Kép-szín-játék-élet

A kép-jelek most váratlanok, nehezen érthetők. Ha segítségül hívjuk a magyar költészet néhány gyöngyszemét, tán könnyebben indulhatunk el, kapunk kedvet a földtől való elrugaskodáshoz, sétához a fellegekbe vagy ereszkedünk lelkünk mélyeinek pokolbugyraihoz. Kosztolányit kell idéznem az egyik póluson: „Mostan színes tintákról álmodom. / Legszebb a sárga. Sok-sok levelet / e tintával írnék egy kisleánynak, / egy kisleánynak, akit szeretek. / Krikszkrakszokat, japán betűket írnék / s egy kacskaringós, kedves madarat. / És akarok még sok másszínű tintát, / bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat, / és kellene még sok száz és ezer / és kellene még aztán millió: / tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke, / szemérmes, szerelmes, rikító, / és kellene szomorú-viola / és téglabarna és kék is, de halvány, / (...) És akarok még égő-pirosat, / vérszínűt, mint a mérges alkonyat / és akkor írnék, mindig-mindig írnék (...) Oly boldog lennék, Istenem, de boldog. / Kiszínezném vele az életem.”

Kit nem ejtett meg még a színes tinták varázsa? Ki nem adott értelmet, érzelmet, szívet és lelket egy-egy színnek? Ki ne kívánta még szürke reggelen életét színekkel varázsolni boldogabbá, teljesebbé? Ki ne kívánt még aranybetűs levelet küldeni anyjának? Aki már igen, annak kulcsa van e képi világhoz, bátran beléphet a zártnak tűnő kapun.

A másik póluson zengjen a költő óriás József Attila Ódája: „Az örök anyag boldogan halad / benned a belek alagútjain / és gazdag életet nyer a salak / a buzgó vesék forró kútjain! / Hullámzó dombok emelkednek, / csillagképek rezegnek benned, / tavak mozdulnak, munkálnak gyarak, / sűrűg millió élő állat, / bogár, / hínár, / a kegyetlenség és a jóság; / nap süt, homályló északi fény borong – / tartalmaidban ott bolyong / az öntudatlan örökkévalóság”

Ki ne érezte már dadogó létünk sár-aranyát, ellentéteit, harcait és harmóniáit, a szépség hínárját, a jóság csapdait, a pillanatot örökkévalóságát? Aki egyszer is megmártózott már kedvese csillagképeiben, bejárta lelkének, testének napsütött és homályos tájait, aki érezte a lét-dadogást, az már átlépte e képi világ rejtett tartalmait, csak el kell hinnie, hogy amit lát, az igaz.

Hadd idézzem fel Matisse gondolatát: „L'exactitude n'est pas la vérité”, azaz: a pontosság még nem az igazság. Van egy belső igazság, amelyet függetleníteni kell a látvány tanult igazságától. Pontosság e szikrázó színű képeken? De lehet e pontosabban kifejezni a jugoszláviai borzalmakat, mint ahogy a festő teszi itt a „Valahol Európában” I–IV. sorozaton? Támadó, szinte gyász-fekete-kék felesel az élet – a kiömlő élet – vörös igazával a fehér ártatlanság mezején. Tán egy emberi arc döbbszent fájdalmát véljük látni? Tán egy elképedt fekete madarat? Sűrűlt fényben – s csak akkor, rejtve – a fehér árnyak egy tanyá sziluettjét idézik, s a fal fehérjén csattanó vörös folt radnótis emlékként csorgó vöröslő fájdalom, vagy maga a vér? Kinek-kinek lelke, előismeretei, képi világa, fantáziája szerint. A „Madarak” kép támadó kék-vöröse az éhezés fekete hollós fehér

telét éppúgy idézheti, mint a „Madarak” című Hitschoch-film még a madár is kivájja szemünket.

Hogyan jöhet létre ez az újszerűen értelmezhető képi világ? Mennyire tudatos, vagy mennyire ösztönös, véletlenszerű? A művész előre tudja, mit, miért, hogyan kíván kifejezni?

Az első ilyen Dulity régen érlelődött, s művei között sincs előzmények nélkül. Sokan vannak itt, akik egy jó évvel ezelőtt részesei voltak a Félegyházi Galériában létrejött kiállításnak. Emlékeznek még néhány ott megjelent képre? Az „Itáliai emlék” szürke-türkisz-zöld kompozíciójára, vagy a „Sebzett madár” elvont, mégis könnyen értelmezhető képjelére, vagy a „Fekete lyuk” minden színkavalkádot magához vonzó, elnyelő, egyáltalán nem fekete, inkább zöld-szürke mélységpontjára, amely magába olvaszt és elnyel, mint a fekete lyuk a hozzá kerülő tárgyakat, égitesteket, mint bennünket az élet, mint életünket a körülöttünk lévő színes világ és fellángoló-kihűlő emberi kapcsolataink?

Ezek a képek már mind-mind előzményei az itt feltáruló különleges világnak.

Tudatos hát a művész? Készült erre, és pont erre az alkotásra?

Amikor a „Valahol Európában” sorozat elkészült, már éppen vége felé járt az „első felvonás”, a boszniai háború. Egészen addig dolgozott belül valami, dolgozott az élmény, a hihetetlen, a háború, a testvérháború, a háború itt, az orrunk előtt, szereteteink között – s lehet még máskor is, máshol is... valahol Európában. Dolgoztak az ösztönök? De hogyan jött létre a mű?

Tudatos? Igen. Festék, eszközök, táblaméret előre oda van készítve, semmi ösztön, semmi véletlen. Aztán jött (jelen esetben éppen így történt) egy váratlan élmény: egy hiány, egy űr, egy elszakadás zűrzavaros élmény-érzése, és átszakadt a gát. Egymás után szólaltak meg a lélek mélyén felgyülemlett életérzések, amelyek eddig nem kelhettek életre a képalkotás megszokott jeleivel, mert nincs rájuk kép-szó, és nincs rájuk kép-fogalom.

A felkészülés tudatos, ám az eredmény belülről vezérelt, nem ésszel tudatos.

Kokoschka megfogalmazását kell segítségül hívnom, hogy megkönnyítsem a magyarázatot. Valahogy így, ilyen formán: „a tudatosság olyan tó, amelybe látomások gyűrűznek, és ami ebbe a tóba áramlik, az ellenőrzésünkön kívül esik. Hogy az alakot öltő kép anyagszerű vagy anyagtalán jellegű, hogy figuratív vagy nonfiguratív, az szintén kívül esik az ellenőrzésünkön. Itt a léleké a szó, és a művész nem tehet mást, mint tanúsítja belső látomását. De a látomást az emberi tapasztalat táplálja, mint olaj a lámpát, és a láng olyan magasra lobbán a művész szeme előtt, amennyire az olaj táplálja.

Megkérdeztem Dulity Tibort, ő hogyan látja, hogyan érzi az alkotás ilyen megjelenésének folyamatát. Szerinte Jackson Pollock fogalmazta meg legteljesebben a mű és alkotója közötti kapcsolatot: „Amikor benne vagyok festményemben, már nem vagyok annak tudatában, hogy mit csinálok. Csak bizonyos »ismerkedési« időszak után látom, hogy min vagyok túl. Nem félek változtatni, lerombolni a képet, mert a festménynek külön életet van. Megpróbálok ezt érvényre juttatni. Csak akkor támad zavar, ha elveszítem kapcsolatomat a festménnyel. Más-különbén tiszta harmónia alakul ki, valami könnyű adás és kapás, és a festmény sikerül.”

Könnyű adás és kapás? Persze könnyű, amikor a meleg sárgák özöne melegít bennünket a „Levegő szellemén”, a „Manók táncán” vagy a „Színes tinták” álmáin, amikor a tűzijátékok varázsát, boldog bolondozásainkat idézi a „Karnevál”, a „Káprázat” vagy az „Április elseje” vidám színözöne. De vajon mennyire könnyű kapás vagy adás a „Zúzvara”, vagy a „Tél” megalkotása, megértése, megélése, a fehérék ostroma? Vajon milyen ez a sok-sok árnyalatú fehér, vajon kinek milyen élményt jelent ma és tegnap? És holnap?

Ártatlanság? Halál? Harmónia? Színes színtelenség? Vagy a színek összessége, végtelensége? Káprázatos és bonyolult világ, s színei gyakran sem nem egyértelműek, sem nem egy síkban elhelyezkedők, magukon hordozzák a több dimenzió terét, s a többszólamúságot.

Nézem a „Keletkezés”-t. Úgy tűnik, a kép legalsó rétege egy mélybarna szín, amely ki-kivillan – mindig más-más árnyalati hatással – a rákerülő kacsaringók, pontok-foltok mélykékjei, sárgái, vörösei közül, s maguk a színek is egymáson egy harmadik, vagy negyedik színt villantanak, például a kékek vékonyan a sárgán, a zöld egy árnyalatát alkotják. A táblakép (emlékeztem: 137×161 centiméter) durván kétharmad részében egy nagyobb vörös folt mélykék – alig hangsúlyos-pontjával tán maga az élet. Föld és tenger keletkezése a világegyetem rengeteg felcsapó-egymásbafonódó, egymást kioltó vagy felerősítő tűz-törmelek-ásvány-gázüstökös csóvái közepette? Vagy testünk vérrögéből szabadult spermák ostroma, sejttalálkozások életet hordozó egyesülése? Tán valahogy úgy. Másnak – volt ki ezt mondta – a madarak röptét idézte életet adó tengerek felett, megint másnak tűzijátékok boldog, ünnepi elszabadulását. Így a jó.

Az adás és kapás a befogadó szempontjából úgy teljes, ha fantáziáját a kép nem megköti, hanem felszabadítja.

Kérdés persze, hogy mertünk-e, tudunk-e felszabadulni? Merünk-e, félünk-e? Nézzük-e a „fecsegő felszínt”, tudjuk-e, hogy „hallgat a mély”? Milyen is a mi világunk? Hol van már a klasszikus ember nyugodt és derűs művészete, nyugodt és derűs világa?

Információink és konfliktusaink immár világ- és világegyetem méretűek. Bűneink megszámlálhatatlanok, képpel, szóval már alig leírhatók. Ám alig kifejezhetőek küzdelmeink a jóért, szépért, humánusért, emberi kapcsolatainkért, a világűr-méretű magunkra maradottságban alig leírhatók harcaink a derűért és nyugalomért.

Miközben világunk nyugtalanító és félelemmel teli, a ma művészete is nyugtalanító és félelemmel teli. „Nem félünk a farkastól” – utal a képcím az azonos című filmre. S a pasztell-zöld harmónia foszlányain ott küzd a képen a kék hidege, sötétbe húzó-vonzó ereje, s a vörös lázadása. Küzdelem: színeké, formáké, emberé. Küzdelem az öregség, a betegség, a halál ellen, a megértésért, a harmóniáért.

Min múlik, hogy létrejön-e a festő sikerélménye, a tiszta harmónia, a könnyű adás és kapás, „a festmény sikerült” belső, szent meggyőződése? Min múlik, hogy mi nézők az ismerkedés szakasza után felszabadultan tudjuk, merjük követni az alkotót? Ebből a szempontból az alkotás vitalitása, életteli-sége döntő kritérium. Az alkotó úgy érezte, a létrejött alkotások kifejezik elképzelését, akaratát, úgy érezte, „a festmény sikerült”.

Zaklatott, bonyolult világunk érzelmi indulatokkal, gesztusokkal jól kifejezhető. A kép-nézőn is múlik, hogy az alkotás gesztusait megérti-e, fel tudja-e szabadítani magát a hagyományos kép, hagyományos képnézés konvenciói alól. Ha tudja, hogy ez szükséges lépés a képek megértése felé, s hajlandó e lépést megtenni, akkor eldől, hogy e képek vitalitása, életteli-sége létrehozza-e majd az alkotó és befogadó kapcsolatát. A festmény valóban sikerült-e?

Remélem segítségükre voltam az első lépés megtételében. S ajánlom szíves figyelmükbe e kiállítás anyagát, mert a magam részéről úgy érzem, érdemes megdolgozni érte. Gondolják meg: ha egy művész, túl a hatodik x-en, eddigi alkotásaitól merőben eltérő stílussal jelentkezik, sőt, ha azt ígéri, hogy egy-két év múlva újabb mondanivalója lesz holmi faktúrákról és arcokról, álarcokról, emlékekről: nélkülözheti-e a vitalitást és életteli-séget? S ha nem nélkülözheti, annak nyoma kell, hogy maradjon az alkotáson.

Döntsék hát el: a festmény valóban sikerült-e?